

Г. К. Тетерятник, доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
Одеського державного університету внутрішніх справ

О. В. Бех, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Одеського державного університету внутрішніх справ

Ю. М. Одажиу, доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики Академії «Штефан чел Маре»
Міністерства внутрішніх справ Республіки Молдова

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ БЕЗВІСНОГО ЗНИКНЕННЯ ОСІБ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН

Стаття присвячена окремим питанням розслідування безвісного зникнення осіб за особливих обставин. Автори вказують на значну кількість таких осіб, що пов'язано із повномасштабним збройним конфліктом на території України. Зазначається важливість проведення ефективного розслідування та встановлення всіх обставин безвісного зникнення осіб за особливих обставин. Проаналізовані міжнародні нормативно-правові акти та вітчизняне законодавство у цій сфері.

Аналіз кримінальних проваджень щодо безвісти зниклих осіб у районах збройного конфлікту дав підстави умовно поділити їх за суб'єктом на дві категорії: щодо цивільних осіб та щодо військових; за територією: безвісне зникнення на тимчасово окупованій території, у зоні активних бойових дій, на територіях, які до таких не належать.

Авторами зазначається, що в залежності від характеристик суб'єкта, який зник безвісти, можуть висуватися наступні версії щодо цивільних осіб: особа перебуває у полоні (є цивільним заручником); здійснено насильницьке вивезення особи з території України; особа загинула внаслідок вчинення воєнного злочину; особа жива, однак її місцезнаходження не відомо; особа загинула внаслідок вчинення злочину, який не відноситься до категорії воєнних, однак на території, доступ до якої унеможливлено тощо. Версії щодо зникнення військовослужбовців: особа перебуває у полоні (є військово-полоненим); особа загинула внаслідок вчинення воєнного злочину; особа жива, однак її місцезнаходження не відомо; особа загинула внаслідок вчинення злочину, який не відноситься до категорії воєнних; особа загинула під час бойових дій тощо.

Визначено первинні процесуальні дії за фактом звернення щодо безвісного зникнення особи за особливих обставин: допит родичів, знайомих, відібрання зразків для порівняльного дослідження, призначення ДНК-експертизи, направлення матеріалів до органу досудового розслідування за останнім місцем знаходження особи, що зникла безвісти.

Акцентується увага на важливості взаємодії органів досудового розслідування з пошуковими групами, можливості отримання від них доказової інформації.

Висвітлені питання електронного реєстру геномної інформації людини та Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Ключові слова: потерпілий, кримінальне провадження, розслідування, безвісне зникнення особи за особливих обставин, ДНК-експертиза, геномна інформація.

H. K. Teteryatnyk, O. V. Bekh, Yu. M. Odazhiu. Individual issues of investigating the case of a missing person under special circumstances

The article is devoted to specific issues of the investigation of missing persons under special circumstances. The authors indicate a significant number of such persons, which is connected with the full-scale armed conflict on the territory of Ukraine. The importance of conducting an effective investigation and establishing all the circumstances of the disappearance of persons under special circumstances is noted. International legal acts and domestic legislation in this area are analyzed.

The analysis of criminal proceedings regarding the disappearance of missing persons in the areas of armed conflict gave grounds for conditionally dividing them by subject into two categories: regarding civilians and regarding military personnel; by territory: unexplained disappearance in the temporarily occupied territory, in the zone of active hostilities, in territories that do not belong to such.

The authors note that depending on the characteristics of the missing subject, the following versions may be put forward regarding civilians: the person is in captivity (is a civilian hostage); a person was forcibly removed from the territory of Ukraine; the person died as a result of committing a war crime; the person is alive, but his location is unknown; the person died as a result of the commission of a crime that does not belong to the military category, but in a territory to which access is impossible, etc.

Versions regarding the disappearance of servicemen: the person is in captivity (is a prisoner of war); the person died as a result of committing a war crime; the person is alive, but his location is unknown; the person died as a result of committing a crime that does not belong to the military category; the person died during hostilities, etc.

The initial procedural actions upon the fact of an application regarding the missing person's disappearance under special circumstances are defined: questioning of relatives, acquaintances, sampling of samples for comparative research, appointment of DNA expertise, sending materials to the pre-trial investigation body at the last location of the missing person.

Emphasis is placed on the importance of interaction between pre-trial investigation bodies and search groups, the possibility of obtaining evidentiary information from them.

The issues of the electronic register of human genomic information and the Unified register of persons missing under special circumstances are covered.

Key words: *victim, criminal proceedings, investigation, missing person under special circumstances, DNA examination, genomic information.*

В умовах тимчасової окупації та збройного конфлікту необхідність вжиття усіх заходів щодо повного, всебічного та неупередженого розслідування безвісного зникнення особи є вимогою не тільки КПК України, а й Міжнародного гуманітарного права (МГП) та Міжнародного права прав людини. Зокрема, Женевські конвенції 1949 року і Додаткові протоколи до них 1977 р. (1 і 2), а також звичаєве МГП, так і МППЛ прагнуть не допускати безвісного зникнення людей. Зазначені галузі права породжують два зобов'язання, які держави та сторони у збройному конфлікті мають виконувати: з'ясувати долю й місцезнаходження зниклих безвісти й зобов'язання вживати заходів щодо запобігання випадкам безвісного зникнення [1]. Також вимоги та стандарти щодо заходів та ефективного розслідування фактів безвісного зникнення містить і Резолюція 47/33 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 року «Декларація про захист усіх осіб від насильницького зникнення» [2] та низка інших міжнародних актів, ратифікованих Україною [3; 4; 5].

Відповідно до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (яку, до речі, Україна ратифікувала лише 13.09.2015 року) «кожна держава-учасниця вживає всіх належних заходів для розшуку, встановлення місцезнаходження та звільнення зниклих осіб, а у разі смерті – встановлення місцезнаходження, забезпечення поваги й повернення їхніх останків» (ст. 24) [6]. Крім того, документом передбачено заходи, які держава має вжити для розслідування дій, пов'язаних із насильницькими зникненнями, а також для здійснення правосуддя над особами, відповідальними за такі дії, стандарти поведіння із такою особою та здійснення кримінального провадження. Більш того, «родичі та друзі зниклих безвісти страждають від мук та стресу, спричиненого постійною невизначеністю щодо долі та місцезнаходження дорогих їм людей, і Комітет ООН із прав людини вважає, що такі муки і стрес можуть бути прирівняними до жорстокого поводження» [7].

Станом на кінець 2020 року за інформацією ГСУ НП України з початку АТО за фактами безвісного зникнення та викрадення осіб на тимчасово окупованих територіях (органами Національної поліції) розпочато 11616 проваджень; кількість безвісно зниклих та викрадених (полонених) осіб у відкритих органами Національної поліції кримінальних провадженнях становить 12545. Встановлено живими безвісно зниклих осіб – 5437; звільнено з полону осіб, у т.ч. незаконно позбавлених волі – 3300 [8].

Станом на початок травня 2023 з інформації офіційних джерел від початку широкомасштабного вторгнення було зареєстровано 101 543 факти щодо безвісти зниклих громадян, більшість з них вдалося розшукати, і станом на початок травня 2023 року вважаються такими 23 760 осіб [9].

Питання, пов'язані з розслідуванням безвісного зникнення осіб досліджувалися у роботах: Д.О. Іщук, В. Я. Горбачевського, О. Ф. Дуфенюк, Р. Козьякова, І.В. Кубарева, О.Я. Мазурок та ін. Водночас питанням безвісного зникнення осіб за особливих обставин у сучасній правовій науці не приділено належної уваги. У першу чергу, це пов'язано із тим, що Україна до початку збройного конфлікту, який набув ознак повномасштабної збройної агресії у лютому 2022 року, фактично не зіштовхувалася із такою проблематикою. Нинішні масштаби наслідків війни та кількість безвісно зниклих саме за особливих обставин спонукають до наукового осмислення окремих питань розслідування цієї категорії кримінальних проваджень.

Метою статті є отримання наукового результату у вигляді теоретико обґрунтованих положень щодо окремих питань розслідування безвісного зникнення осіб за особливих обставин, а також формулювання на їх підставі пропозицій із удосконалення теорії та практики таких розслідувань.

Зауважимо, що питання безвісного зникнення осіб є актуальним не тільки для обставин збройного конфлікту, а й для інших надзвичайних правових режимів, зокрема, режиму надзвичайного стану, що у тому числі, визначається і ч. 2 ст. 1 Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень.

Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини іще до початку широкомасштабного вторгнення у Доповідях щодо ситуації з правами людини в Україні систематично звертало увагу на такі питання, пов'язані з розслідуванням фактів безвісного зникнення осіб на тимчасово окупованих територіях та зоні збройного конфлікту:

– необхідності тісної координації дій між відповідними урядовими органами, зокрема Міністерством внутрішніх справ, СБУ та Міністерством оборони, а також наявності спеціального механізму для отримання заяв від родичів зниклих безвісти і забезпечення зв'язку між Урядом та озброєними групами;

– координації з відповідними суб'єктами, зокрема з незалежними організаціями, як-от МКЧХ, на територіях, підконтрольних озброєним групам, що має важливе значення, особливо для збирання та ідентифікації останків, а також для обміну ДНК та іншими даними [10];

– звернення потерпілих до різних правоохоронних органів, що обумовлює включення даних про безвісти зниклих до декількох списків одночасно, що ускладнює узагальнення інформації та визначення реальної кількості зниклих безвісти;

– відсутність порядку обміну даними судово-медичних експертиз та іншою інформацією про зниклих безвісти осіб між Урядом України, «ДНР» і «ЛНР», що могло б допомогти ідентифікувати деяких осіб, останки яких зберігаються в моргах або були поховані як невпізнані, використання ДНК-профілювання людських залишків і родичів осіб, зниклих безвісти, які уже проводять у м. Донецьку [11]. Складно знайти вирішення останньому питанню, але відповідно до чинного законодавства жодні документи «ДНР», «ЛНР» та інших псевдо утворень окупаційної влади в Україні не визнаються і складно уявити, як їх можна використовувати при розслідуванні фактів безвісного зникнення осіб відповідно до КПК України та інших нормативно-правових актів [12].

Слід зазначити, що низка важливих питань, які у тому числі, можуть сприяти ефективнішому розслідуванню фактів безвісного зникнення осіб за особливих обставин на сьогоднішній день в Україні врегульована та заходи щодо підвищення ефективності, забезпечення гарантій прав таких осіб та їх родичів, активно вживаються.

У квітні 2022 року істотно було трансформовано Закон України № 2505-VIII від 12.07.2018 року, який до внесення змін мав назву «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти». У чинній редакції зазначений нормативно-правовий акт має назву «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», у ст. 1 дається наступне визначення цього суб'єкта: «особа, зникла безвісти, - фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук», а у ч. 1 ст. 4 зазначається, що особа набуває статусу такої, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту внесення про неї відомостей, що містяться у заяві про факт зникнення, до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, у порядку, передбаченому цим Законом, та вважається такою, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту подання заявником заяви про факт зникнення особи [13]. Закон містить широкий перелік понять, пов'язаних у тому числі з розслідуванням кримінальних проваджень цієї категорії.

Важливе значення у діяльності з розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин відіграє Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (далі - Реєстр), який створюється для накопичення та централізації відомостей та даних про таких осіб, а також обліку інформації, необхідної для їх ефективного розшуку.

Виходячи з аналізу практики взаємодії органів досудового розслідування та ГСУ НП України слід відзначити, що з початку збройного конфлікту та окупації окремих територій України на сьогодні проводиться робота щодо розслідування фактів безвісного зникнення, викрадення, вивезення та депортації осіб на тимчасово окупованих територіях. Зокрема, відбираються біологічні зразки у родичів безвісно зниклих та викрадених (полонених) осіб на тимчасово окупованих територіях, призначаються ДНК-експертизи, формуються ДНК-профілі невпізнаних трупів і т. ін. Крім того, відомості за фактами безвісного зникнення та викрадення осіб на тимчасово окупованих територіях вносяться та розслідуються й іншими органами досудового розслідування [12].

Слід зауважити, що хоча загальна методика розслідування цієї категорії проваджень у частині проведення первинних слідчих (розшукових) дій і буде схожа на методику розслідування безвісного зникнення осіб за ординарних обставин, побудова криміналістичних версій та подальші етапи розслідування будуть істотно відрізнятися. Це дає підстави до ствердження про необхідність формування нової видової методики розслідування.

Аналіз кримінальних проваджень щодо безвісти зниклих осіб у районах збройного конфлікту дає підстави умовно поділити ці провадження за суб'єктом на дві категорії: щодо цивільних осіб та щодо військових; за територією: безвісне зникнення на тимчасово окупованій території, у зоні активних бойових дій, на територіях, які до таких не належать. В залежності від характеристик суб'єкта, який зник безвісти, можуть висуватися наступні версії щодо цивільних осіб:

- особа перебуває у полоні (є цивільним заручником);
- здійснено насильницьке вивезення особи з території України;
- особа жива, однак її місцезнаходження не відомо;
- особа загинула внаслідок вчинення воєнного злочину;
- особа загинула внаслідок вчинення злочину, який не відноситься до категорії воєнних, однак на території, доступ до якої унеможливлено тощо.

Версії щодо зникнення військовослужбовців:

- особа перебуває у полоні (є військовополоненим);
- особа загинула внаслідок вчинення воєнного злочину;
- особа загинула внаслідок вчинення злочину, який не відноситься до категорії воєнних;
- особа загинула під час бойових дій тощо.

На сьогоднішній день практика по безвісти зниклим особам за особливих обставин щодо обох категорій іде загальним шляхом: заяви про зниклих осіб, як правило, подають родичі такої особи за місцем проживання або особи, які разом служили. Такі заяви вносяться до ЄРДР за ч. 1 ст. 115 КПК України з позначкою – «безвісне зникнення». І, як правило, у випадку отримання результату ДНК-експертизи, який визначає співпадіння ДНК-профілю особи, безвісти зниклої, з ДНК-профілем родичів матеріали таких кримінальних проваджень направляються для здійснення досудового розслідування безпосередньо до того органу досудового розслідування, за яким визначено підслідність кримінальних проваджень. У джерелах справедливо висловлюється думка щодо доцільності доручення правоохоронним органам проводити досудове розслідування за місцем розташування військової частини, в якій перебував на службі загиблий чи зниклий безвісти [14, с.45]. Практика вказує на існуючу проблему отримання органами досудового розслідування відомостей щодо переліку військових частин в районах активних бойових дій та їх дислокації, особистих даних військовослужбовців та їх дислокації у певних місцях та ін. На неодноразові запити до відповідних відомств надходять формальні відповіді, що істотно обмежує можливості збирання доказів органами досудового розслідування, у тому числі і по зазначеним категоріям кримінальних проваджень, у яких військовослужбовці можуть бути чи не єдиними свідками. Крім того, з урахуванням часу між початком кримінального провадження та проведенням необхідних процесуальних дій органами досудового розслідування, до юрисдикції яких не відносяться тимчасово окуповані території, до направлення таких проваджень до органів досудового розслідування, які за територіальною юрисдикцією мають здійснювати провадження за зазначеними фактами, проходить досить тривалий час. Це також негативно позначається на ефективності розслідування.

Водночас у частині врегулювання питань, пов'язаних із початком кримінального провадження щодо осіб, безвісти зниклих, існують певні невідповідності між зазначеним законом та чинним КПК України. Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 18 аналізованого закону: «Заява про розшук особи, зниклої безвісти за особливих обставин, може бути подана родичем такої особи, представником військового формування, органом державної влади, органом місцевого самоврядування, громадським об'єднанням або будь-якою іншою особою, якій стало відомо про зникнення. Заява про розшук особи, зниклої безвісти за особливих обставин, може бути подана Уповноваженим, якщо зазначені в абзаці другому цієї частини особи звернулися до неї з повідомленням про зникнення особи» [13]. Натомість жодних подібних обмежень щодо реєстрації таких заяв певним територіальним органом Національної поліції, а тим більше вимог до заявників, наведених у ч. 2 ст. 18 наведеного закону, КПК України не містить. І, на нашу думку, не має містити, адже заявник має право звернутися до будь-якого територіального органу Національної поліції, відмова у реєстрації такої заяви кримінальним процесуальним законодавством не передбачена. І якщо зобов'язати вчиняти дії у такий спосіб державні органи ще можна, то до громадян звернення таких вимог є не обґрунтованим.

На вирішення проблем, що пов'язані із визначенням підслідності кримінальних проваджень за фактами безвісного зникнення осіб за особливих обставин, висловимо свої пропозиції щодо вдосконалення КПК України.

У ч. 3 ст. 218 КПК України передбачається, що у випадках, коли місце вчинення кримінального правопорушення невідоме, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо. Однак ця вимога не повною мірою відповідає ситуаціям зникнення особи за особливих обставин. Законним є внесення відомостей до ЄРДР за місцем звернення із заявою про таке кримінальне правопорушення та здійснення розслідування органом досудового розслідування, який вніс такі відомості, до визначення іншою підслідності, що передбачене ч. 2 ст. 218 КПК України. Однак з урахуванням наближеності інших органів досудового розслідування до місця ймовірного зникнення особи, наявність підстав вважати, що її зникнення пов'язане зі збройним конфліктом, вказують на доцільність проведення подальшого досудового розслідування саме тими органами, за юрисдикцією яких визначена така територія. Подібними, на наш погляд, є і випадки безвісного зникнення особи в умовах інших надзвичайних правових режимів та ситуацій. Тому, доцільним є розглянути можливість внесення змін до законодавства у цій частині.

Важливе значення у розслідуванні фактів безвісного зникнення осіб за особливих обставин відіграють і подальші дії, спрямовані на встановлення місця знаходження таких осіб. Зокрема, це ідентифікація тіл на місцях масових поховань та місцях обстрілів цивільних об'єктів. Розуміючи, завантаженість експертних установ щодо проведення ДНК-досліджень важливу роль у сьогоденних умовах відіграють криміналістичні засоби, які дозволяють швидко ідентифікувати тіла та людські останки. Однією із таких є технологія ANDE, яка дозволяє оперативним обробити зразки букального епітелію, а також зразки з місця подій (кров, слина відбитки, кістки, волосся, тканини, зуби), виділити локуси ДНК та співставити їх з ДНК-профілями, внесеними до бази. Зазначена технологія уже використовується вітчизняними криміналістами під час масової загибелі людей.

Прийняття Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» стало позитивним кроком на шляху підвищення ефективності розслідування досліджуваної категорії проваджень. Відповідно до ст. 1 цього документу отримана інформація зберігається в електронному реєстрі геномної інформації людини, який є інформаційно-комунікаційною системою, що забезпечує збирання, реєстрацію, накопичення,

зберігання, поновлення, пошук, використання і поширення (розповсюдження, передачу) геномної інформації людини. Держателем цієї системи є МВС України і законом прямо передбачено використання її для розшуку осіб, зниклих безвісти та ідентифікації невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини (ст. 4) [15].

Можливості використання таких технологій та вимоги Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» корелюють з нормативними приписами Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», у якому зазначається, що достовірною інформацією про смерть особи є результати аналізу і зіставлення інформації про вилучення людських останків, наданої пошуковими групами, посмертної інформації про такі останки, наданої бюро судово-медичної експертизи, інформації про профілі ДНК та результати зіставлення ДНК, надані ДНК-лабораторіями, з інформацією, що відома про особу, зниклу безвісти за особливих обставин [13].

Важливим напрямком є взаємодія органів досудового розслідування з Уповноваженим з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, а також пошуковими групами, які мають право збирати інформацію (відомості, дані), людські останки та інші матеріали за погодженням з Національною поліцією України. Такі пошукові групи направляються до деокупованих та розмінованих територій, здійснюють пошук, вилучення та перевезення тіл. На нашу думку, при розслідуванні кримінальних проваджень цієї категорії доцільним буде допит членів таких груп та процесуалізація тієї інформації, яка отримана ними.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що на сьогодні питання розслідування безвісного зникнення осіб за особливих обставин комплексно відпрацьовується на державному рівні. У порівнянні з фазою неповномасштабного збройного конфлікту (2014 - лютий 2022 року) значно реформовано законодавство, пов'язане із цією проблематикою. Натомість потреби слідчої практики вказують на необхідність розроблення сучасних криміналістичних методик, залучення криміналістичних засобів та міжгалузеву співпрацю фахівців для ефективного розслідування таких фактів, ідентифікації осіб, встановлення їх місця знаходження.

Список використаних джерел:

1. Зниклі безвісти та їхні сім'ї. Матеріал Консультативної служби з міжнародного гуманітарного права. 2015. URL: http://ua.icrc.org/wp-content/uploads/sites/98/2018/09/Missing_families_Ukr-1.pdf.
2. Декларація про захист усіх осіб від насильницького зникнення: Резолюція 47/33 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_225#Text.
3. Статут ООН і Статут Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Організація Об'єднаних Націй. Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Генеральна Асамблея ООН 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
6. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
7. Справа ЄСПЛ «Кінтерос проти Уругваю» (Quinteros v. Uruguay, Judgment of 21 July, 1983.) URL: <http://hrlibrary.umn.edu/undocs/newscans/107-1981.html>.
8. Відомості про результати діяльності робочих груп Національної поліції України та Експертної служби МВС України щодо реєстрації повідомлень про безвісне зникнення та викрадення осіб на тимчасово окупованих територіях України (ТОТ), відібрання біологічних зразків та проведення молекулярно-генетичних експертиз, станом на 28.12.2020 (з матеріалів ГСУ НПУ) (надано за запитом).
9. Рахунок іде на десятки тисяч: в МВС назвали кількість зниклих безвісти українців. URL: <https://www.unian.ua/society/viyna-v-ukrajini-v-mvs-nazvali-kilkist-zniklih-bezvisti-ukrajinciv-12243663.html>.
10. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 листопада 2019 року – 15 лютого 2020 року. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/29thReportUkraine_UA.pdf.
11. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 26 жовт. 2018 р.) / редкол.: М. В. Членов (голов. ред.), Л. М. Леженіна (заст. голов. ред.), О. В. Косьмін. Харків: Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.). 306 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15297/1/Dosudove_rozslid_V10_2018.pdf.
12. Тетерятник Г.К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 500 с.
13. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України № 2505-VIII від 12.07.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>.
14. Тотальна безкарність в зоні АТО: розслідування вбивств та зникнень: дослідження за заг. ред. Н. Волкової. 46 с. URL: <https://helsinki.org.ua/files/docs/1450250376.pdf>.
15. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Закон України № 2391-IX від 09.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text>.